Cum a fost luată Basarabia de țarul Alexandru I

Idei dintr-o conferință ținută la Chișinău, în ziua de 25 octombrie 1925

Am venit cu plăcere între d-voastră fiindcă a alerga la cea dintâi chemare a românilor cari de mai puțină vreme sunt reuniți cu temeiul nației lor este o datorie. Nu mă adresez deci atâta noilor basarabeni cu cari ne cunoaștem din vechiul Regat, ci băștinașilor de aici, cari mai bine de un veac au stat cam la o parte de înaintarea culturii românești. Dar nu uit aici pe aceia cari nu sunt români de sânge, nici de limbă. Fac deosebire între câți au sporit prin munca lor onestă valoarea țerii care e și patria lor și între aceia cari s-au folosit numai de munca altora. Oricine are dreptul la ocrotirea legilor, prin care să li se asigure liniștea și respectul persoanei și avutului lor. Dar cine aduce și o cultură originală, un suflet național are dreptul la respectul deplin și al acestui suflet. Formată dintr-o isteață sinteză de lucruri înghițite și mistuite potrivit cu firea noastră însăși, cultura noastră va mai înghiți, căci are apetit bun și va asimila fiindcă are și stomah tare, și totuși va rămânea ea însăși.

Este un gen de conferințe care s-ar putea numi: a *mânca fân*. Fălcile se mișcă, toată înfățișarea nutririi este, dar omul se trudește în zadar. Ce poartă el în dinți nu e o hrană. Tot așa face vorbitorul care se ocupă de lucruri indiferente. Ba pot să fie în sine și lucruri foarte interesante, dar nu e ceasul lor; cine s-ar ruga să plece pe primadona care după miezul nopții ar cânta în urechea celui prins de somn, acasă la dânsul, aria pe care cu câteva ceasuri în urmă a aplaudat-o mai călduros?

Nu e însă indiferent a vorbi azi în Basarabia de dreptul nostru național, indestructibil, oricât ar fi de contestat și, fiindcă el se contestă necontenit, trebuie să vorbim de dânsul.

Aici, în adevăr, nu mă simt pe un pământ oarecare. Nu știu dacă stăpânim ori ba și teritoriu național care să nu fie al nostru, dar știu că eu nu

mă simt bine decât când supt picioarele mele am țărâna dreptei noastre moșteniri. Odată, în 1913, când veneam în Balcani ca să împiedecăm Bulgaria de a fi o nouă Turcie de heghemonie și dominație, am avut, deși românii nu veneau pentru a cuceri, ca o strângere de inimă: era pământul altuia. Care dintre noi are însă cea mai mică urmă a acestui sentiment în acest frumos ținut?

Până mai ieri – ba pentru mulți și până azi, până departe în viitor pentru alții – se credea că luarea Basarabiei de Alexandru I, țar al tuturor Rusiilor, e un capitol din dezvoltarea normală a unei împărății, din expansiunea firească a unei rase.

Din dezvoltarea normală a unei împărății, căci era doar... Testamentul lui Petru cel Mare. Dar răposatul împărat rusesc, care învățase ceva carte apuseană pe apucatele la Slobodka din Moscova, n-avea, cu scrisoarea lui stângace, cu ortografia lui dibuitoare, aplecări către orice fel de literatură și mai ales către felul cel mai prost, care e literatura politică înlocuind acțiunea. La moartea lui pripită din nepriceperea medicilor, numai la indicații de acest fel nu se putea gândi. „Testamentul" e falsificatul unui scriitor francez obscur, multă vreme după moartea lui Petru.

Petru n-a venit la Prut, ca să bată turcii la Stănilești și să-l trimeată acasă aproape cu escortă, din propriul lui îndemn. Cel care deschisese fereastra de la Petersburg către Marea Baltică și clădise un stat nou îndreptat către pătrunderea în Germania, nu făcea decât ce făcuseră, în vechiul Kiev, cnejii de acolo: el crease, cu slavi, o nouă formă de organizare germanică. La Dunăre l-a chemat avântul spre libertate al nostru, al românilor, și al slavilor din Balcani. Dimitrie Cantemir, Toma Cantacuzino, Sava Ragusanul i-au fost îndemnători pentru o acțiune ușuratecă, rău pregătită. Învins o dată, nici o silință nu l-a putut face să se întoarcă în aceste părți, care nu-1 preocupau în rândul întâi.

Când, cu generalul Münnich, german de origine, rușii au intrat în Iași un sfert de veac mai târziu, îi aducea aici, după o încercare în Crimeea, care aceea era esențială, alianța cu Austria, care pe vremea aceea credea că de la Belgradul cucerit, din Ardealul anexat, poate să-și adauge print-un nou război toți Balcanii.

Împărăteasa Ana, nepoată de frate a lui Petru, era tot așa de „occidentală", de „germană" ca direcție ca și unchiul ei.

Dar, se va zice, Ecaterina a II-a, cu „drumul la Constantinopol", cu visurile ei bizantine, cu numele de Alexandru și Constantin date fiilor fiului ei?

Era pe atunci o pornire de ideologie „filosofică", într-un sens nereal și ușuratec, de care a fost stăpânită și această împărăteasă, o germană de naștere a cării creștere era pur franceză. Lupta cu barbarii, triumful civilizației o ispiteau, o fermecau. Voltaire o ducea de mână spre Bosfor mai mult decât umbra lui Constantin cel Mare ori a martirului Constantin Paleologul.

Și, de altfel, nu era, nu este nevoie să aibă cineva Basarabia, gurile Dunării, Dobrogea, Bulgaria pentru ca, de pe coastele de sud, ale uriașului conglomerat rusesc, să ajungă la Strâmtori și prin ele la Marea liberă, cu tendinți de tutelare care, cum se știe, au mers până la Sicilia. De câte ori s-a încercat această cale, oștile rusești, sămănând cu morții lor un drum lung și greu, s-au oprit înainte ca soldații împărătești să vadă cupolele aurite ale cetății lui Constantin. Dar, îndată ce au avut o flotă, rușii puteau să reia în voie acestălalt drum, cu mult mai ușor. Pe el au putut, în 1834, ca ajutătorii de formă ai sultanului Mahmud contra rebelului vicerege egiptean, să intre chiar în Bizanțul robit și, în aclamațiile grecilor setoși de libertate, să se închine la Sfânta Sofia.

Nici de o expansiune națională nu poate fi vorba. Nici marfa, nici scrisul rusesc n-au fost articol de export în această direcție, – în ce privește pe acesta din urmă, în afară de mici împrumuturi, mai mult prin basarabeni, pe la 1830-50 – până în anii 80 ai secolului trecut, când toată generația mea s-a inspirat din marii povestitori, traduși în franțuzește, ai Rusiei. Vechii ruși de la Kiev erau cu siguranță, și în ciuda tuturor teoriilor meșteșugite, scandinavi, și prădăciunile lor pe malurile Traciei și până la Constantinopol sunt simple acte de piraterie normandă. Iar statul cel nou de la Moscova, al muscalilor, ieșiți din robia de veacuri a tătarilor, i-a imitat după o lege istorică adeverită de toate națiile și de toate timpurile. Ca și tătarii, au avut lăcomia pământului. A cărui pământ?

A oricăruia, după împrejurările ce se înfățișează. Aceasta până ce, prin Petru cel Mare, germanul a înlocuit ca model pe vechiul tătar.

Nici în momentul luării Basarabiei de Alexandru I nu întâlnim politica de stat consecventă, ori expansiunea națională irezistibilă.

Cine e omul? Și care e momentul istoric?

Alexandru e fiul unei mame germane din Wurttenberg, având și ea, ca și Ecaterina, o cultură „filosofică” franceză, învățătorul i-a fost un francez, principalul critic al timpului său, Laharpe. Direcția spiritului său a fost ideologică, urmând ca și cercul de care se înconjurase, între cari românii moldoveni Alexandru Sturdza și sora lui, contesa Ebling, scopuri de morală religioasă, de conducerea politicei după norme ieșite din spiritul vizionarilor mistici. Iar omul politic din el a avut un orizont care nu cuprindea înainte de toate nici cuceriri în sud-estul Europei în calea către cetatea marelui Constantin: a voit și a izbutit să fie arbitrul și regentul Europei, scoase mai ales prin armatele lui din ideologia opusă, a Revoluției franceze.

Iar modelul său uman a fost giganticul Napoleon, al cărui geniu l-a lingușit și l-a invidiat, făcând desperate silinți ca să-i ajungă mărirea și să-l întreacă, să-i distrugă puterea.

Napoleon a creat o ordine de lucruri fantastică în Europa, oricât de normale ar fi fost liniile pe care a pornit.

De la Rin la Elba, la Niemen, s-au ordonat formațiuni noi datorite singurei lui voințe. Imperiul de Apus își alătura o monstruoasă bază contra Națiunilor.

Rusia, care se înțelegea Imperiul de Răsărit, a vrut, firește, compensații. Și Napoleon i le-a oferit, le-a impus.

Pentru a-1 depărta de Europa Centrală, l-a împins spre Finlanda, spre Dunărea românească.

Aici, el a apărut supt singurul pretext că turcii au călcat tratatele, schimbând fără motiv și fără judecată pe domnii, de fapt trădători, din Iași și București. Ocupația *provizorie* a țărilor noastre era după mărturisirea țarului o simplă garanție. Ea trebuia, după orice logică omenească, și după cea diplomatică, să înceteze în momentul când turcii s-au supus retrăgând pe domnii nou-numiți și reîntregând pe ceilalți. Totuși, oștile imperiale au rămas la noi.

Au rămas în țări pe care le-au declarat în toată forma anexate de împărăția țarilor. Prin voia cui? Prin voia aceluia care stăpânea Europa și

care și-a pronunțat hotărârea în discursul la Senat din 1808, impunând el turcilor armistițiul de la Slobozia, negociat de un ofițer francez: prin voia lui Napoleon. *Era un dar al lui, un dar interesat, în funcțiune de înseși cuceririle lui.*

Toată situația rușilor la Dunăre a fost necontenit în legătură cu situația înseși a politicei napoleoniene, schimbătoare, cum schimbătoare erau vicisitudinile acesteia. Când anexarea complectă, când numai a Moldovei, când a singurei părți până la Șiret, când granița Prutului, când numai Basarabia, – până în momentul când o rezistență numai energică a turcilor ar fi evitat și această cesiune, a unui teritoriu care, de altfel, nu li aparținea.

Care Basarabie? Singura istorică: a domnilor munteni din Argeș, în secolul al XlV-lea, viitorul Bugeac al tătarilor: Chilia, Smilul nostru, devenit în turcește Ismail, nici măcar Cetatea Albă. Nimic din centrul, din nordul Moldovei dintre Prut și Nistru. Și, dacă turcii rezistau spuind adversarilor lor și după ce armata marelui vizir, încrezătoare în succes, se lăsase închisă, pradă bolilor, în insula din fața Giurgiului, că „e rușinos că rușii, cari stăpânesc un sfert al globului să se certe pentru o palmă de pământ, care nici nu li este folositoare", nu era pentru întinsul pământ moldovenesc de la spatele cetăților, *ci pentru aceste cetăți,* îndărătnic apăsate de sultanul Mahmud, care nu putea să uite eroica lor rezistență, mai ales a Ismailului, la atacurile oștilor țarului. O dată ce au trebuit cedate cetățile, ce-i mai interesa pe dânșii restul?

Din partea noastră nu chemasem pe ruși și n-am dorit rămânerea noastră.

Totul s-a petrecut, *de nobis sine nobis,* despre noi fără noi. Și cum oare am fi putut dori menținerea pe întregul sau pe o parte numai a moșiei noastre a unei stăpâniri oricât de „creștine" și de „ortodoxe", care se anunța printr-o ocupație îngrozitoare? Să ascultăm doar mărturii străine culese de mine la 1912, protestând și, prin fundația, din banii culeși pe stradă, a căminului basarabean din Iași, contra solemnei comemorări, la Chișinău, a anexării, dintr-o carte, *Basarabia noastră. Scrisă la 100 de ani după răpirea ei de ruși,* pe care poate că după unire basarabenii ar fi putut-o retipări: „nu se poate spune prin cuvinte cum se poartă trupele cu locuitorii țerii: pradă așa de cumplit încât nimeni nu

mai e sigur de averea lui. Țara e datoare să dea proviziile trebuitoare, dar comandanții le vând și locuitorii trebuie să dea hrană sau bani în locul ei...”. Spătarul Iordachi Catargiu, întors din Paris, fu dus în cea mai mare grabă peste Nistru, bătrânul vistier Iordachi Roznovanul fu bătut și târât de barbă prin Divan, pentru că nu putea da 20 000 care în zece zile, și părtinitorii săi amenințați cu „execuția militară”. Boierul Conachi s-a urmărit pentru că trăsura lui călcase un ofițer beat. Și împotriva Mitropolitului Veniamin, adăpostit la mănăstirea Neamțului, începură cercetările.

Împotriva acelui care, blând și supus, primise ostile pravoslavnice cu crucea și evanghelia în mână.

Basarabia e deci, cu Finlanda și ea liberată azi, partea atribuită Rusiei într-o împărțire a lumii care s-a desființat în clipa când uriașul a fost fulgerat pentru monstruozitatea lăcomiei sale. Cum el nu servise Franța, tot așa Alexandru I n-a servit Rusia, cu atât mai puțin poporul rusesc. Dintr-o convenție criminală încheiată în circumstanțe absolut anormale rămăsese această zdreanță anacronică de napoleonism, păzită de ostașii țarului. Basarabia însăși i-a pus capăt prin votul ei din 1918.

Dacă ar fi altfel, încă am rezista din toate puterile noastre la orice încercare de a ni se smulge din nou pământul nostru. Cu atât mai mult cu cât ceea ce avem nu jignește nici un interes de stat al Rusiei, nici o necesitate de viață a marelui popor rusesc.

(Neamul Românesc, an. XX, nr. 242, 29 oct. 1925, p. 1.)

Preluat din lucrarea N. Iorga. *Neamul Românesc în Basarabia*, volumul II, ediție îngrijită, note, comentarii și bibliografie de Iordan Datcu, Editura Fundației Culturale Române, București, 1997, p. 260-265.